

„Olyan ez az egész, mintha két univerzum lenne egymás mellett. Az egyik univerzumban a mínusz 15 fokos hidegben a futballpályák fűtése a legfontosabb. A másikban az, hogy ne fagyjanak meg az emberek…”

(S a két univerzum között dolgozik egy sereg önkéntes, tanár, gondozó, - civil, - róluk szól a Primisszima Díjas *Ritók Nórának a Láthatatlan Magyarország című vallomás könyve. Ebből idézünk néhány sorsot, kudarcokat és sikereket.)*

L. Ritók Nóra

Láthatatlan Magyarország

Napjainkban félmillió ember él mélyszegénységben Magyarországon. Gyerekek is. Családok. És magukra maradt öregek.

Ki tartozik ma nálunk ebbe a csoportba? Talán azok, akiknél most voltam. Akik az uzsora elől menekülve jöttek, messziről, egy szál ruhában, négy gyerekkel, és most boldogok, mert beengedték őket egy komfort nélküli házba. Ahol már délután félhomály van, áram nincsen. Bútor sem, csak csupasz falak, szőnyeg sem, a hideg betonon álldogáló gyerekek önfeledten majszolják az almát, amit a kezükbe nyomok. Semmijük sincs.

Vagy egy másik, aki szintén egy komfort nélküli házban megtűrtként él, egy keskeny ágyon alszik a nagyfiával és a másikkal, a picivel. Akit még szoptat, de már nem sok teje van, inkább csak azért, hogy megnyugodjon a kicsi. Ha éhes. Ma tápszert vittünk neki, és kiváltottuk a gyógyszert, amit az ótvar kezelésére kapott kisebesedett kis arcára és kezére a gyerek. Az asszonynak nem volt pénze rá. A házban laknak még mások, egy szobában mindannyian, mert egy kályha van, látom a csökött kis kukoricacsövekkel fűtenek, amit a betakarítás után keresgéltek a földeken. A jövedelmük összesen nem tesz ki egy normális fizetést. A felnőttek csendben, fásultan ülnek a sötét szobában, már gyertya sincs. Teljesen esélytelenek egy kártyás villanyóra felszerelésére. Az most 80 – 100 ezerbe is belekerül.

Esetleg az, aki írt nekem a Facebookon, hogy segítsek, mert megfullad a köhögéstől a kicsi, de képtelen kiváltani a felírt gyógyszert.

És nem tud kölcsönadni senki, nem ad már, csak kamatra, akinek van, de a többségnek nincs. A 22 800 Ft-ból nem futja még segítségadásra is.

…

Látlelet

De elég csak letérni az útról, kimenni a települések szélére, az utolsó utcákhoz, az utolsó házakhoz vagy befordulni egy-egy zsáktelepülésre, és olyan látvány tárul a szeme elé, aminek nem kellene itt lennie, Európa közepén, a 21. században.

Szeretném képzeletben elhívni egy ilyen utcába. Nem messze, 50 – 60 km-re innen Debrecentől sok ilyen helyet találni. Tapasztalatból beszélek, mert ezeken a helyeken mi, az Igazgyöngy Alapítvány munkatársai gyakran megfordulunk. Megyünk a tanítványaink után, mert az iskolában érzékeljük, hogy baj van. Hogy miből? A felfeslett két számmal nagyobb cipőből, amibe zokni novemberben sem jut. A vékonyka kabátról, amikor már jóval fagypont alatt van az idő. A zaklatott gyerekek látványától, akik a tízóraiig nem bírnak figyelni. Abból, hogy a híg húsléhez is kenyeret kér a menzai ebédnél. Ahogy eszik. Ahogy nagyon figyel az ételre. Hogy a programoknál, kirándulásnál, előadásnál az első izgatott kérdése: ez ingyen van? Mert tudja, ha fizetni kell érte, neki nem szabad jelentkeznie. Attól, hogy olyan szavakat tud, amiket ma nem kellene egy gyereknek, amelyek a nyomor szavai. Mint a kamatos pénz, a fizetési előleg, a közmunka, a családi… Mert egy nyolcévesnek még nem ezeket a szavakat kellene értenie. És látjuk a felszerelés hiányából, a sokszori beírásról, amit az általános iskolában kap, mert nem visz színes papírt vagy körzőt, tornacipőt. Sokan mondják, hanyagságból. Mi már pontosan tudjuk, hogy nem jut rá. Mert miből is jutna.

…

Siker

Családi mappák készültek. Azokról például, akiket már évek óta segítünk, akik néha eltűnnek hosszabb-rövidebb időre, nyomorult, gyökértelen vándorlásukat megszakítva egy kis faluban. Tavaly költöztek be egy igazi házba. Előtte inkább másoknál húzódtak meg, míg kevés volt a gyerek, de néha félévig távol voltak. Aztán mindig visszakerültek. Legutóbb egy háznak nehezen nevezhető valamiben laktak, messze, a falutól távolabb, a vályogfalat fóliával vették körbe, szinte már csak ez tartotta össze az építményt. Az egyetlen fix pont a házban az ajtófélfa, emlékszem, vicces látvány volt, mikor ide rögzítette

a férj az elmaradhatatlan parabolaantennát. Az áramot illegális vezetéken vitték oda. Vizet a falu széléről hordtak, WC nem volt. A házban nagy szegénység, de szokatlan tisztaság volt mindig. Akkoriban gyakran megfordultam náluk, mert pici született, ötödiknek, kellett a segítség. Aztán innen menniük kellett.

Átköltöztek egy másik házba. Kevésért megkapták, részletre, errefelé nem túl kelendőek a házak, pláne azok, ahol nincs bent a víz. Ez is ilyen ház, kihaltak belőle, üresen állt. Nagyon üresen. Mikor meglátogattam őket, szinte teljesen üres volt. Tiszta, de bútor nélküli. Aztán kaptunk bútorokat. Használtakat, de az is nagy kincs a támogatottjainknak. Mindig nehéz eldönteni, hova vigyük, ki kapja. A család többet is kapott. Ágyat, szekrényeket, asztalt, szőnyeget. Nagyon boldogok voltak.

Aztán alig pár nap, és jöttek az üzenetek a többiektől: az apa eladta mind. És elitta. De mi már nem dőlünk be semminek. Tudjuk, sokakat az irigység késztet a rémhírkeltésre. Mentünk, és megnéztük. A házban minden bútor a helyén volt. Sőt kimeszelve minden, kívül, belül. Büszkén mutatják a szobát, tiszta, bebútorozott. És becsülik. Embernek érzik magukat – mondják.

Csak egy kis segítség kellett, hogy megkapaszkodjanak. Hogy ne akarjanak odébbállni újra a sok gyerekkel, a bizonytalan semmibe. Ők már maradnak. Mert van otthonuk. És megpróbálnak boldogulni. Már van mire tervezni.

…

Az élménybeszámoló

Szeretem hallgatni a gyerekeket. Amikor folyik belőlük a szó, és egy szuszra sorolják az élményeiket. De van olyan, amikor meghallgatva őket, nagyon elgondolkodom. Mert élmény és élmény közt különbség van.

A kórházba megyek.

Most ő van soron a pártfogoltjaim közül. 8 éves. Úgy nézett ki, agyrázkódás lesz, mert elesett, de végül „csak" középfülgyulladás lett a diagnózis.

Az üres kórteremben az ablak melletti ágyon ül, lábát a fal és az ágy közé lógatja, néz ki az ablakon. Amint meglát, rögtön sírva fakad, ölel, zokog. Lassan megnyugszik, megnézi, miket vittem, orrot fújunk, beszélgetünk. Kérem, mesélje el, hogy került be. Egy mondatot mond, ez nem is fontos már. Inkább az előző estét akarja elmesélni. Mert az csuda érdekes és vicces volt…

- Az úgy volt, hogy … (a testvér) és … (a szomszéd) és … (az unokatestvér) odavoltak rabolni. Na, nem otthon a faluban, hanem Újfaluban. Olyan vascsöveket raboltak, meg rezet is… És aztán hazajöttek, és eldugták. De meglátták őket. És akkor éjszaka, lehet, hogy éjfél is elmúlt már, amikor mindenki aludt, jöttek a rendőrök. Kopogni akartak az ablakon, de hát nincs is ablak (kacag…) és akkor a szamár, amit apu nemrég vett, vagy cserélt, már nem tudom, és ott feküdt a fal mellett, felugrott, és akkor a rendőr úgy megijedt, hogy kiszaladt az útra az autóhoz… De aztán bejöttek, és kutatták a vasat. Azt is, ami az apué volt, pedig ő nem rabolta, hanem szokott errefelé vasazni, és eladja. Aztán azt nem vitték el… De a tesómnak mondták, hogy neki nem kéne rabolni, mert még most jött ki a börtönből, és most már olyan visszaeső, vagy mi… Tényleg, mibe esik vissza?...

Próbálom neki megmagyarázni. Visszakérdezek, hogy lássam, megértette-e. De már nem akar róla beszélni… Már sokszor láttam így elgondolkodva, elmerengve elhallgatni. Ilyenkor eszébe jut, hogy nem szabad mondani semmit. Az apja azt is megtiltotta, hogy elmondja nekem, ha részegen megveri. Amióta nyomát láttam, és megfenyegettem a szülőket.

Egyszer véletlenül elmesélte, hogy otthon azt mondták, nem szabad nekem mindenről beszámolni, mert nagyon ki fog kapni. És most megint elragadtatta magát.

…

Kudarc

Az apa analfabéta, nem dolgozott soha, leginkább gyűjtögetésből, vasazásból szedi össze azt, amiből változó mértékben jut a családnak, többnyire lecsurog a torkán. Nem sok pillanat volt, hogy ne éreztem volna rajta, hogy ivott. Az alkohol mértéke határozza meg a kötözködését. Néha nem lehet megmaradni mellette. Az anya állami gondozott volt, onnan szökött ki a párja mellé, akit azért néha itthon hagy, gyerekestül, mindenestül, és elmegy egy-két hétre máshoz, másfele. Fogalma sincs arról, mi a háztartás, hogy kell azt vezetni. A mosás ritka náluk, leginkább eldobja a ruhát, ha már nagyon piszkos, tudja, úgysem nézzük el a mezítlábas vagy meztelen gyereket. Az aprócska házban, amibe beköltöztek, szinte csak mi felügyeletünk, segítségünk hatására van néha rend. Egyébként leírhatatlan a szemét. Ami vonzza az élősködőket.

A nyáron féregirtást végeztünk, mert a patkányoktól már nem lehetett meglenni. Szinte folyamatosan kell ezzel foglalkoznunk, hiszen

ott vannak, a ház körüli kupacok alatt, a szemétben, amit benőtt már a gaz. A házat megjavítottuk, mert már életveszélyes volt. Villanyt kaptak, bútorokat, tűzhelyet, edényeket, ruhákat. Gyakorlatilag mindennel elláttuk őket. De tudom, hamarosan újra lelaknak mindent. És újra kérik majd, hogy segítsünk, mert nem tudják megoldani a gondjaikat.

Közben, amit átadnak, átörökítenek a gyerekeiknek. A mocskos beszéd, egymás alázása, bűnözés, kosz, tanulatlanság, hanyagság, munka pedig vagy erőfeszítés bármiért, az soha.

És a lánc nem szakad meg. Már ott egy lány, a börtönben levő fiú párja, kérdezem, hány éves, mondja, tizenhét, de kétlem, domborodó pocakjára kérdezek, mire mondja, talán négy hónapos, nem tudja, még nem volt orvosnál.

Náluk vagyok. A házfelújítás utáni feltételekről szeretnék beszélni velük. Hogy hátha sikerülne tartóssá tenni az állapotot. Ám nem sikerül. A fiú ugyanis beszól az anyjának:

- Szo… le, te g… k…va.

Nem kapok levegőt.

- Hogy beszélsz az anyáddal? – kérdezem dühösen.

- Így – mondja vigyorogva.

Próbálok hatni rá, de közli, hogy nem érdekli, amit mondok, nem jön a programjainkra sem, pimaszul aláz mindannyiunkat, és ott vagyok, teljesen eszköztelenül, már csak az anyját fékezem, hiszen már kezdi, hogy te szemétláda, elvitetlek … És akkor rádöbbenek, hogy semmit sem tehetek, nem bírom megállítani, megszakítani ezt az ördögi kört, így nőnek fel, bele ebbe a mocsokba, a bűnbe, átörökítve azt, amit a szüleiktől hoznak, és átadják majd a gyerekeiknek.

És én tehetetlen vagyok.

Ki ad megoldást? Talán ezzel kezd majd valamit a nagy központosítás?

…

Munka

Nyitottunk mi is egy „Szabadfogast” a járási székhelyen. Közel a buszmegállóhoz, hogy a vidékiek is lássák. Két óra múlva már nem volt rajta semmi. De megindult az adakozás, került rá kabát, meleg holmi újra és újra. Volt, hogy a kezéből vitték el annak, aki ki akart tenni.

Egész nap ez megy. Egy ördögi kör mindennap: élelem, tűzifa, meleg ruha, csizma, gyógyszer. Ebben forgunk. Szédülésig. Újabb arcok, újabb családok, ugyanazzal a kilátástalan nyomorúsággal.

Közben mintha ez nem lenne gond. A kormányzati kommunikációban ebből semmit sem látni. Csak azt, hogy Magyarország erősödik. Meg hogy el kell takarítani a civileket.

A kabátot alig lehet lerimánkodni a gyerekekről. Megszokták, hogy abban vannak mindig, hiszen bent sincs túl meleg. Egy fiúcskával hosszasan viaskodom óra előtt, hogy vegye le. Kis tökmag, imádni való. Huncutul csóválja a fejét, mikor segítséget ajánlok a levételhez. Mert nem egyszerű modell, nyilván valami síruhaféle lehetett, belebújós, a vállánál cipzáras, inkább divatos, mint praktikus, de láthatóan jó meleg. Próbálkozom mással… dicsérem, hogy milyen szép kabát.

- Honnan van? – kérdezem.

Kacag. Majd közel hajol hozzám, pár centire az arcomtól, úgy súgja mosolyogva:

- Hát tiktűletek … és nem veszem le … mert az enyim …

Ezután már nem lehet tovább kérni. Mert tudom, neki az a biztos, ami rajta van. Az az övé, amit megevett. Ezek a nyomor törvényei.

Az egyik háznál már nem lehetet tovább fűteni. A kályhának hiányzott mindkét oldala, tenyérnyi lyukak ontották a füstöt, drót tartotta azt a kevés részt is, ami volt neki. Ha begyújtottak, ki kellett nyitni az ajtót, mert bent a füsttől nem lehetett meglenni.

A csöppnyi házban, ami nem több harminc négyzetméternél, kilencen élnek, alszanak. Nem tudom elképzelni, hogyan. A helyzetet csak nehezíti, hogy itt végképp nem bírunk a patkánnyal… tényleg csoda, hogy egyáltalán élni tudnak a gyerekekkel. Sikerült szereznünk egy kályhát, ami jobb ennél, sokkal. A fát már az ő gondjaikra bíztuk. Megoldják valahogy. Talán.

…

Csapatépítés

Persze látni a munkát is. A csapatépítést, a tervezést, a felelősséget, a tudatosságot. És ami a legfontosabb, hogy ezek a fiatalok szeretik ezt a munkát. Nézem őket, ahogy figyelnek a gyerekek minden rezdülésére. Ahogy elébe mennek a konfliktusoknak. Ahogy előre változtatnak a helyzeten, ha úgy tűnik, a legkisebb esélye is van annak, hogy megsérülhet valamelyik gyerek. Ahogy következetesen figyelmeztetnek a szabályokra. Ahogy ölelik, a nyakukba veszik őket. Ahogy értik, érzik és szeretik őket.

Ha látnék valami biztos forrást hosszú távra, annyira szívesen belefognék velük egy iskolarendszerű oktatásba. Biztos vagyok benne, pontosan tudják már, hogy lehet ezekkel a gyerekekkel boldogulni, hogyan lehet őket motiválni, a figyelmüket lekötni, érdeklődésüket fenntartani. Látják a hátteret, ismerik a családokat, együtt lélegeznek a gyerekekkel. Olyan jó csapat, annyira önállóak, olyan kreatívak. Jó kis tantestület lenne belőlük…

Persze eszembe jut Csenyéte… valamikor ott is elindult valami, ott, abban a másik zsákfaluban, és visszafordult a szekér a lejtőn… legalábbis az iskolában. Pár évre. Aztán maradt szakirodalmi lábjegyzet. Erősítve a „csak a megszállottak képesek ezt csinálni, igen ezt csak a karizma tartja fenn… rendszerszinten beépíthetetlen." képet, amit valakik kitaláltak valamikor, anélkül, hogy megpróbálták volna beépíteni. Legalább valamit belőle.

Őrület ez. Azt hiszem, most már mindenhol világos, hogy a mai oktatási rendszer ezeket a gyerekeket képtelen kezelni. A megoldást a mai oktatáspolitika egyre inkább a szegregált külön tanítás felé viszi. Ami nyilvánvalóan zsákutca. Holott a megoldás itt van, ezekben a modellekben, működésképesen, a rendszeren kívül. Mióta a pedagóguspályán vagyok, egy sor ilyen program tűnt el.

Maradtunk „alternatívak". Civil fenntartásban. Az államon kívül. Állandó bizonytalanságban.

…

A munka jutalma

Megkezdtük hát a munkát. Áttekintettük a család tartozását, pontosítottuk az elmaradásokat, feltérképeztük a jövedelmet, a lehetőségeket, hogy folytatható, vihető legyen az élet tovább, okosabban, ügyesebben, elkerülve a tartozások felhalmozódását. Többször ültünk le. Még nem mertek örülni.

Aztán tegnap átutaltuk a tartozás nagy részét, ma pedig a végét. Úgy beszéltük meg, bejönnek a suliba, a foglalkozás végén, elhozzák a levelet, amit írtak az adományozónak, én is odaadom az övékét, és aláírjuk a szerződést az alapítvánnyal a későbbiekről. Jöttek is, ahogy megállapodtunk, pár perccel az órám vége előtt. Elolvastuk a leveleket, megbeszéltük a továbbiakat, értelmeztük, aláírtuk a szerződést. A végén a kezemet nyújtottam. Hogy kézfogással is megpecsételjük a csodát. Hogy sok sikert kívánjak nekik.

A férfi eddig bírta. Amíg tárgyaltunk, napokig, végig nagyon figyelmes, udvarias volt, és tartotta magát. Most nem ment tovább. Sírva

fakadt. Szégyenlősen, ahogy csak férfiak tudnak sírni. Ahogy az apák. Az asszony a nyakamba borult. És én sem bírtam könnyek nélkül.

A teremben csend lett. A gyerekek rémülten néztek bennünket, a három összekapaszkodott felnőttet, ahogy sírnak. Nem értették. Ne is értsék meg soha.

L. Ritók Nóra: Láthatatlan Magyarország, Tea Kiadó Kft., 2017.

A szerkesztő utószava:

Az emlékezet idevarázsol egy történetet, Illyés Gyula naplójából, 1935. április 12-éről. - Gömbös Gyula miniszterelnök beszélgetésre hívott néhány nemzetsorssal törődő írót, Móricz Zsigmondot, Németh Lászlót, Féja Gézát, Tamási Áront, Szabó Lőrincet, másokat. A házigazda Zilahy Lajos volt. – Amikor Móricz szólalt meg, egy papírról felolvasta egy Szatmár megyei napszámos heti étrendjét.

„Ilyesmit olvasott fel: Hétfő reggel, szeptember negyedikén reggel krumplileves, délben semmi, este krumplileves. Kedden reggel krumplileves, délben krumplileves, este semmi. Szerdán reggel semmi, délben bableves, este semmi." *És így tovább.*

„Gömbös fölvonta szemöldökét.

— Egy Szatmár megyei napszámos heti étlapja — mondta közömbös hangon Zsiga bácsi. És folytatta: — Hétfőn, szeptember tizenegyedikén reggel krumplileves…"

„Nem emlékszem minden mondatára, csak a mondatok összefoglalójára, a csattanóra:

— Minket egy fal, egy *hideg tér* választ el egymástól.

Zsiga bácsi most is bólogatott egy ideig, mintha gondolkozott volna. Ezen gondolkozott:

— Mi az a *hideg tér*? — emelte föl lassan a fejét.

— Hogy te örülsz, ha rosszat mondhatsz a magyarokról!"

Istenem, hol hallottunk ilyesmit mostanában?...F.L.